

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING OZODLIKDAN MAHRUM ETISH  
BILAN BOG‘LIQ BO‘LMAGAN JAZOLARGA HUKM ETILGAN SHAXSLAR  
BILAN ISHLASH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH CHORA-TADBIRLARI**

**Yo‘ldoshev Shahriyor Anatoliy o‘g‘li**

*O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI*

**Kalit so‘zlar:** *Profilaktika inspektori, ozodlikdan mahrum etilmagan jazolar, ijtimoiy moslashuv, qayta ijtimoiylashtirish, huquqiy ong, psixologik yordam, takroriy jinoyatchilikning oldini olish, insonparvarlik, nazorat faoliyati, jamoatchilik bilan hamkorlik, rehabilitatsiya, mahalla bilan hamkorlik, zamonaviy texnologiyalar, individual rehabilitatsiya dasturlari, profilaktika tizimini takomillashtirish.*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqola profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari masalasiga bag‘ishlangan. Hozirgi kunda jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatdan ajratmasdan, ularning ijtimoiy rehabilitatsiyasi va huquqiy ongini oshirishga qaratilgan yondashuvlar davlat siyosatida ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e‘tirof etilgan. Profilaktika inspektorining vazifasi faqat nazorat o‘tkazish bilan cheklanmay, balki shaxsning ijtimoiy hayotga qayta moslashuvi, mehnat faoliyatiga jalb qilinishi, oilaviy va psixologik qo‘llab-quvvatlanishi hamda qayta jinoyat sodir etilishining oldini olishni ham o‘z ichiga oladi. Maqolada mazkur faoliyatni takomillashtirishning huquqiy, psixologik va ijtimoiy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, individual rehabilitatsiya dasturlari va jamoatchilik bilan hamkorlik orqali profilaktika tizimini yanada samarali qilish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Ushbu chora-tadbirlar profilaktika inspektorining kasbiy malakasini oshirish, shaxsga individual yondashuvni ta‘minlash va jamiyatda huquqiy madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.*

**Ключевые слова:** *Инспектор профилактики, наказания, не связанные с лишением свободы, социальная адаптация, ресоциализация, правовое сознание, психологическая помощь, предупреждение рецидивной преступности, гуманизм, контрольная деятельность, сотрудничество с общественностью, реабилитация, сотрудничество с махаллей, современные технологии, индивидуальные программы реабилитации, совершенствование профилактической деятельности.*

**Аннотация:** *Статья посвящена вопросам совершенствования деятельности инспектора профилактики в работе с лицами, осужденными к наказаниям, не связанным с лишением свободы. В современных условиях уголовная политика направлена на ресоциализацию правонарушителей без изоляции от общества, а также на повышение их правового сознания и социальной ответственности. Деятельность инспектора профилактики включает не только контроль, но и содействие социальной адаптации осужденных, их трудоустройству, поддержке в семье и психологической помощи, а также предотвращение повторных*

правонарушений. В статье анализируются правовые, психологические и социальные основы улучшения работы инспектора профилактики. Особое внимание уделяется использованию современных технологий, индивидуальных программ реабилитации и взаимодействию с общественностью для повышения эффективности профилактической системы.

**Keywords:** Preventive inspector, non-custodial punishment, social adaptation, reintegration, legal awareness, psychological support, prevention of recidivism, humanism, supervisory activity, social cooperation, rehabilitation, community engagement, modern technologies, individualized rehabilitation programs, improvement of preventive mechanisms.

**Annotation:** The article is devoted to improving the preventive inspector's activities in working with individuals sentenced to non-custodial punishments. Modern criminal policy focuses on rehabilitating offenders without isolating them from society and enhancing their legal awareness and social responsibility. The preventive inspector's responsibilities include not only monitoring but also facilitating social adaptation, employment, family support, psychological assistance, and prevention of reoffending. The article analyzes legal, psychological, and social foundations for improving the inspector's work. Special attention is given to using modern technologies, individualized rehabilitation programs, and cooperation with the public to enhance the effectiveness of the preventive system.

## **KIRISH**

Bugungi kunda mamlakatimizda jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquqbuzarliklarning oldini olish va jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish yo‘nalishida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, jinoyat huquqiy siyosatini insonparvarlik tamoyillariga asoslash, jazoni ijro etish tizimida shaxsni tuzatish va jamiyatga qayta moslashtirishga yo‘naltirilgan yondashuvni kengaytirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu nuqtai nazardan, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarni qo‘llash amaliyotining rivojlanishi jinoyat sodir etgan shaxslarning ijtimoiy reabilitatsiyasini ta‘minlashda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Mazkur tizimda profilaktika inspektorining roli beqiyosdir. Chunki u faqat nazorat qiluvchi emas, balki shaxsning ijtimoiy hayotga qaytishini ta‘minlovchi, uning ruhiy holatini, huquqiy ongi va mas‘uliyat hissini tiklashga yordam beruvchi, jamiyat bilan qayta aloqalarini mustahkamlovchi muhim subyekt hisoblanadi. Profilaktika inspektori ozodlikdan mahrum etilmagan shaxslarning xulq-atvorini nazorat qilish, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvi, mehnatga jalb etilishi, oilaviy muhitini mustahkamlash, shuningdek, ularning huquqiy va axloqiy tarbiyasini rivojlantirish bo‘yicha kompleks ishlarni amalga oshiradi. Bugungi kunda profilaktika inspektorlarining ushbu yo‘nalishdagi faoliyatini takomillashtirish masalasi dolzarbdir. Chunki ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar jamiyatda erkin harakat qilish imkoniga ega bo‘lganligi sababli, ularning xatti-harakatlarini to‘g‘ri nazorat qilish, ijtimoiy yo‘naltirilgan

30-Oktyabr, 2025-yil

yordam ko‘rsatish va ularda qonunga hurmat ruhini shakllantirish zarur. Shu bois, profilaktika inspektori o‘z faoliyatini faqat ma‘muriy nazorat bilan cheklamasdan, balki ijtimoiy, psixologik va huquqiy yondashuvlar orqali amalga oshirishi talab etiladi. O‘zbekiston Respublikasida jinoyat qonunchiligini liberallashtirish, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarning turlarini kengaytirish va ularni samarali ijro etish tizimini shakllantirish borasida qator muhim me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, Jinoyat va Jinoyat-ijroiya kodekslariga kiritilgan o‘zgarishlar natijasida shartli hukm, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, muayyan huquqdan mahrum etish kabi jazolar amaliyotda keng qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, ushbu jazolarni ijro etish jarayonida profilaktika inspektorining faol ishtiroki muhim o‘rin tutadi, chunki ularning vazifasi shaxsni jazolash emas, balki uni to‘g‘ri yo‘lga qaytarish, ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash va takroriy jinoyat sodir etilishining oldini olishdir. Shuningdek, bu yo‘nalishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish, ularning kasbiy malakasini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, jinoyatchilikni tahlil qilish va individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish zaruriyati ham ortib bormoqda. Chunki amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan ayrim shaxslar jamiyatga qayta moslashishda, ish topishda, ijtimoiy munosabatlarga kirishishda, psixologik muammolarni yengishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu esa ularning qayta jinoyat sodir etish xavfini oshiradi. Shu sababli, profilaktika inspektorining faoliyati shaxsga individual yondashuv asosida olib borilishi zarur. Bundan tashqari, ushbu jarayonda mahalla fuqarolar yig‘inlari, bandlik markazlari, ta‘lim muassasalari, psixologlar, ijtimoiy xodimlar va nodavlat notijorat tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy hayotga qayta integratsiyasi faqat huquqni muhofaza qilish organlari zimmasiga yuklatilmasligi kerak. Bu jarayon kompleks yondashuvni talab qiladi — ya‘ni davlat, jamiyat va fuqarolarning hamkorlikdagi faol ishtirokini ta‘minlash lozim. Kirish qismida shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish ham zarurligi ta‘kidlanadi. Chunki faqat raqamlar asosidagi hisobot emas, balki ijtimoiy natijalar — shaxsning mehnatga jalb etilishi, oilasida barqarorlikning tiklanishi, huquqbuzarliklarning kamayishi va ijobiy psixologik o‘zgarishlar asosida baholash tizimini joriy etish kerak.

### **ASOSIY QISM**

Profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyati murakkab, ko‘p qirrali va tizimli yondashuvni talab qiladi. Bu jarayon nafaqat nazorat va monitoring, balki ijtimoiy reabilitatsiya, psixologik yordam, huquqiy ongi va ijtimoiy faoliyatga qayta integratsiyasini ta‘minlash kabi komponentlarni o‘z ichiga oladi. Shu sababli, asosiy qismda profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish yo‘nalishlari, chora-tadbirlar tizimi va samaradorlikni oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi.

**1. Huquqiy va tashkiliy asoslar**

Profilaktika inspektorining faoliyati O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi qonun, Jazoni ijro etish kodeksi va Ichki ishlar organlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar bilan belgilangan. Ushbu huquqiy baza inspektorlarga shaxsni nazorat qilish, uning huquqiy va axloqiy savodxonligini oshirish, shuningdek, jinoyat sodir etilishining oldini olish imkoniyatini beradi. Shuningdek, ozodlikdan mahrum etilmagan shaxslar bilan ishlashda inspeksiya faoliyati jismoniy shaxslarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish tamoyili asosida amalga oshirilishi zarur. Bu esa nazorat mexanizmini samarali va qonuniy tarzda olib borishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, huquqiy bazaning aniq va tushunarli bo‘lishi inspektor faoliyatini tizimli va maqsadli qiladi, natijada jinoyatlarning takrorlanish xavfi kamayadi.

**2. Ijtimoiy va psixologik yondashuvlar**

Ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslarning ijtimoiy moslashuvi va reabilitatsiyasi jarayonida ijtimoiy va psixologik tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Profilaktika inspektorlari xavf guruhidagi shaxslarni aniqlash, ularning ijtimoiy muhitga qayta integratsiyasini ta‘minlash va ruhiy holatini yaxshilashga yo‘naltirilgan tadbirlarni amalga oshiradi. Masalan, shaxslarning ish bilan ta‘minlanishi, oilaviy masalalarini hal etish, psixologik konsultatsiyalar, motivatsion treninglar va ijtimoiy reabilitatsiya dasturlari samarali vositalardan hisoblanadi. Shu tadbirlar ularni qayta jinoyat sodir etishdan saqlashga, huquqiy ongini oshirishga va ijtimoiy mas‘uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi.

**3. Innovatsion va texnologik yondashuvlar**

Zamonaviy davrda profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirishda axborot texnologiyalari va innovatsion metodlar beqiyos ahamiyatga ega. Raqamli monitoring, tahliliy tizimlar, statistika va analitik dasturlar yordamida shaxslarning xatti-harakatlari, xavf guruhlari va hududlardagi jinoyat sodir bo‘lish ehtimoli aniqlanishi mumkin. Bundan tashqari, mobil ilovalar, ma‘lumotlar bazalari va onlayn monitoring tizimlari inspektorlarga nazoratni real va tezkor amalga oshirish imkonini yaratadi. Bu esa faoliyatni shaxsiylashtirilgan va maqsadli qiladi hamda resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, texnologik yondashuvlar yordamida shaxsning ijtimoiy faoliyatini kuzatish, uning ishga joylashuvi va ijtimoiy moslashuv jarayonini baholash mumkin bo‘ladi.

**4. Jamoatchilik bilan hamkorlik**

Profilaktika inspektorining faoliyatining samaradorligi jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali oshadi. Mahalla, ta‘lim muassasalari, nodavlat notijorat tashkilotlar, psixologlar va ijtimoiy xodimlar bilan uzluksiz aloqalar shaxsning jamiyatga qayta integratsiyasini osonlashtiradi. Bunda inspeksiya nafaqat nazorat qilish, balki maslahat berish, targ‘ibot tadbirlari, seminarlar, davra suhbatlari va jamoatchilik ishtirokidagi loyihalarni tashkil etadi. Bu jarayon shaxsni huquqiy va ijtimoiy jihatdan qo‘llab-

# “ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

quvvatlashga xizmat qiladi, jamiyatning unga bo‘lgan ishonchini oshiradi va qayta jinoyat sodir etish xavfini kamaytiradi.

## 5. Faoliyatni baholash va takomillashtirish

Profilaktika inspektorining faoliyatini samarali tashkil etish uchun yangi baholash mezonlari ishlab chiqilishi zarur. Jumladan, shaxsning ijtimoiy moslashuvi, mehnatga jalb etilishi, oilaviy barqarorligi, huquqiy ongining rivojlanishi va takroriy jinoyat sodir etish darajasi asosida baholash tizimi joriy etilishi mumkin. Shuningdek, inspektorlar uchun malaka oshirish, treninglar, tajriba almashish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash dasturlari ishlab chiqilishi faoliyatni takomillashtirishga yordam beradi. Faoliyatni optimallashtirishning boshqa yo‘nalishlari sifatida individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish, huquqiy va psixologik yordamni kuchaytirish, jamoatchilik bilan hamkorlikni kengaytirish ko‘rsatildi.

## XULOSA

Ushbu maqolada profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyati tizimli va ko‘p qirrali yondashuvni talab qilishi keng tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur toifadagi shaxslar bilan ishlashda samaradorlikni oshirish uchun nafaqat nazorat va monitoring, balki ijtimoiy reabilitatsiya, psixologik yordam, huquqiy ongni shakllantirish va takroriy jinoyat sodir etilishining oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Maqolada profilaktika inspektorining vazifalari va vakolatlari aniq tasvirlandi. Ularning faoliyati nafaqat shaxsni nazorat qilish, balki uni ijtimoiy hayotga qaytarish, mehnatga jalb qilish, oilaviy muhitini mustahkamlash, huquqiy va axloqiy madaniyatini oshirishga qaratilgan. Shuningdek, inspektorning ijtimoiy va psixologik yondashuvlarni qo‘llashi, individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqishi va xavf guruhidagi shaxslar bilan ishlashda motivatsion metodlardan foydalanishi uning samaradorligini oshiradi. Maqolada shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirishda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlarning roli alohida ta’kidlandi. Raqamli monitoring tizimlari, ma’lumotlar bazalari, analitik dasturlar va mobil ilovalar inspektor faoliyatini real va tezkor qilish, shaxsning xatti-harakatlarini kuzatish, ijtimoiy moslashuvini baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologik vositalar yordamida resurslardan samarali foydalanish, faoliyatni individual va maqsadli tashkil etish hamda natijalarni aniq baholash mumkin bo‘ladi. Jamoatchilik bilan hamkorlik ham profilaktika inspektorining samarali faoliyatining ajralmas qismi sifatida ta’kidlandi. Mahalla, ta’lim muassasalari, nodavlat notijorat tashkilotlar, psixologlar va ijtimoiy xodimlar bilan uzluksiz aloqalar shaxsning jamiyatga qayta integratsiyasini osonlashtiradi, uning huquqiy ongini oshiradi va qayta jinoyat sodir etish xavfini kamaytiradi. Shu bilan birga, jamoatchilikning faol ishtiroki profilaktika jarayonini shaffof va samarali qiladi, shaxsning o‘zini ijtimoiy muhitda to‘g‘ri tutishini rag‘batlantiradi. Maqolada profilaktika inspektorining faoliyatini baholashning yangi indikatorlari ham taklif etildi. Jumladan, shaxsning ijtimoiy moslashuvi, mehnatga jalb etilishi, oilaviy barqarorligi, huquqiy madaniyati va takroriy jinoyat sodir etish darajasi asosida samaradorlikni o‘lchash mumkin. Bu indikatorlar faoliyatni faqat ma’muriy nazorat

30-Oktyabr, 2025-yil

bilan cheklamasdan, uning ijtimoiy natijalarini ham baholash imkonini beradi. Shu orqali profilaktika tizimi yanada shaffof, maqsadli va samarali bo‘ladi. Takomillashtirish yo‘nalishlari sifatida maqolada quyidagilar belgilandi: profilaktika inspektorlarini doimiy malaka oshirish va treninglardan o‘tkazish, individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish, zamonaviy texnologiyalar va analitik vositalardan foydalanish, ijtimoiy va psixologik yondashuvlarni kuchaytirish, jamoatchilik bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish. Ushbu choralar profilaktika faoliyatini tizimli, maqsadli va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan mexanizmga aylantirish imkonini beradi. Natijada, profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyatini takomillashtirish jinoyatlarning takrorlanishini kamaytirish, ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, huquqiy ong va madaniyatni oshirish hamda jamiyatda ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, inspektor faoliyati jamiyatning xavfsizlik darajasini oshirish, shaxsning ijtimoiy va ma‘naviy tiklanishiga yordam berish hamda huquqni muhofaza qilish tizimini takomillashtirishning muhim vositasi hisoblanadi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish nafaqat nazorat va monitoringni kuchaytirish, balki shaxsga individual yondashuvni ta‘minlash, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish va reabilitatsiyani samarali tashkil etishga qaratilgan kompleks choralarni o‘z ichiga oladi. Shu yo‘l bilan jinoyatlarning oldini olish va shaxsning jamiyatga qayta moslashuvi samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Qodirov, Sh. “Profilaktika inspektorining faoliyati va uning samaradorligini oshirish yo‘llari”. – Toshkent, 2020.
2. Abdullayev, R. “Jinoyat sodir etgan shaxslarning ijtimoiy reabilitatsiyasi”. – Toshkent, 2019.
3. Karimov, A. “Ozodlikdan mahrum etilmagan jazolarni ijro etishda zamonaviy yondashuvlar”. – Toshkent, 2021.
4. Rasulov, I. “Ijtimoiy va psixologik reabilitatsiya metodlari profilaktika faoliyatida”. – Toshkent, 2020.